

Új fejlemények Szlovákia könyvtárügyében

Dušan Katuščák

A kiterjedt politikai, gazdasági és társadalmi változásokkal együtt a szlovák könyvtárügyben is új fejlemények jelentek meg, melyek közül a jogi szabályozás megújulása, a „katalogizálási forradalom” és a hatékony információtechnológia alkalmazása érdemel kiemelés.

A könyvtári törvény

1995 folyamán a Szlovák Könyvtári Egyesület, a Szlovák Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Könyvtár – az egész könyvtáros szakmával együttműködve – előkészítette az új könyvtári törvényt. A munka során figyelembe vették más országok törvénykezési gyakorlatát, az Európai Unió és az Európa Tanács ajánlásait, valamint az UNESCO manifesztumát a közkönyvtárakról éppúgy, mint a korábban elért eredményeket. Az IFLA UBCIM program szempontjából jelentős a könyvtáros közösség azon elvárása, hogy az új könyvtári törvény egy nyitott és decentralizált országos könyvtári rendszert teremtsen meg (szemben az 1959-es törvény előírásaival), és hogy erősítse meg a kooperáció és az integráció általános elveit, a bibliográfiai szolgáltatások hatékonysága és az információcsere lehetősége érdekében. 1996-ban talán a szlovák parlament elé kerülhet a törvénytervezet.

A szerző *New developments in librarianship and bibliographic control in Slovakia* (International Cataloguing and Bibliographic Control, 25.vol. 1996. 1.no. 16-19.p.) c. tanulmányát Mohor Jenő tömörítette.

Az új könyvtárügyi fejlemények keretei és prioritásai

A könyvtárügy új jogi keretei együtt formálódnak a szlovák állami információpolitika, elsősorban a tömegkommunikációs médiát és az informatizációt érintő új elveinek meghatározásával. Az informatizáció, az ország információs rendszere kialakításának folyamata érinti az egész könyvtári-információs rendszert, az új információs technológiákat. Néhány további könyvtárügyi kérdést a kulturális örökségről szóló jogszabályok is érintenek. A szlovák könyvtárak feladatai és céljai a következőkkel állnak összefüggésben: 1. új könyvtári törvénykezés, és az állami, valamint más tulajdonú és fenntartású könyvtárak problémájának megoldása; 2. személyzet, képzés-továbbképzés; 3. decentralizáció (vagy éppen a szükséges centralizáció), integráció, kooperáció és kommunikáció más országokkal; 4. a könyvtári szolgáltatások belső és külső információforrásokon alapuló javítása; 5. a könyvtári gyűjtemények fejlesztése és védelme; 6. retrospektív konverzió; 7. európai integráció.

Nemzetközi információcsere és európai integráció

Az európai integrációt átfogó gazdasági és kulturális összefüggésben kell szemlélni, s ehhez az információtranszfer (mint az elszigetelődés ellentéte) fontos adalék. A nemzetközi integrációnak pedig meghatározó feltétele az országon belüli integráció. Az ún. „információs társadalom” az EU tagországaiban már valóság, a csatlakozni kívánó országok (köztük Szlovákia) pedig abban érdekelt, hogy könyvtári és információs rendszereiben elérje az „informatizáltság” olyan szintjét, amely képes a külső információs rendszerekkel való együttműködésre, és kompatibilis az EU szabványaival. Ez a törekvés egyúttal az IFLA

UBCIM programjának stratégiáját, integrációs eszközeinek, módszereinek elfogadását is jelenti, és a szlovák könyvtárosok ebben az irányban tesznek erőfeszítéseket. Mindazonáltal az integráció stratégiai terve még nincs kidolgozva, sőt, a könyvtárosok, informatikusok csatlakozási szándéka sincs kifejezetten megfogalmazva. Ennek egyik oka lehet egyrészt a szocialista rendszerből örökölt némi „euroszkepticizmus” és talán a szlovák nemzeti érzés is, másrészt a gazdasági korlátok és az információpiac lassú fejlődése.

Az informatizáció helyzete és perspektívái

Az új fejlemények egyik alapvető összetevője a könyvtári informatizáció, ami az információtechnológia könyvtári alkalmazását és a könyvtárak automatizálását jelenti, ám míg az „automatizáció” inkább technikai, módszerbeli és szervezési megközelítésű, az „informatizáció” általánosabb, és az előbbi megközelítéseket az információs társadalom szélesebb társadalmi és gazdasági kontextusába helyezi. A könyvtári informatizációnak három fő iránya van:

1. a könyvtárak informatizálása (a gyarapítás, feldolgozás, a szolgáltatások és a vezetés gépesítése);

2. az országos könyvtári és információs rendszer informatizálása (nemzeti könyvtári és információs hálózat, országos MARC hálózat – kooperatív rendszerek, központi katalógus, OPAC, integráció, decentralizáció, kommunikáció, könyvtárközi kölcsönzés);

3. külső információforrások használata. A két előbbi irány elsősorban bibliográfiai jellegű, és a konkrét könyvtári állományokhoz, az elsődleges dokumentumokhoz kötődik, a harmadik viszont az információszolgáltatáshoz, és az adott könyvtár nagyságától független információ-ellátást célozza távoli források elérése révén. Szlovákia az első két irányban kielégítő eredménnyel tett lépéseket. Túl van az automatizálás korai évein, és egyes alrendszereket (katalogizálás, kölcsönzés) már gépesített. 1985-1990 folyamán elérte a „harmadik generációs automatizálást” az IKIS projekt révén.

Az IKIS projekt

Az 1985-1990 között működött, államilag támogatott IKIS (Integrovaný knižnicno-informacny systém – integrált könyvtári-információs rendszer) nevű kutatási projekt nyomán a PC-k megtalálták útjukat a szlovák könyvtárakba. Az IKIS megteremtette a technológiai és rendszerbeli alapokat a modern országos könyvtári-információs rendszer számára. Kidolgozott egy MARC típusú IKIS-csereformátumot, és megszületett a bibliográfiai rekord ezen és az ISBD-n alapuló cseh-szlovák szabványa. Az IKIS a CDS/ISIS szoftvert javasolta könyvtári használatra.

A CASLIN projekt

1992-ben, az amerikai Mellon alapítvány anyagi támogatásával jött létre a CASLIN (Czech and Slovak Library Information Network) projekt, mely elnevezés egyben négy könyvtár: a Cseh Nemzeti Könyvtár (Prága), az Állami Tudományos Könyvtár (Brno), a Szlovák Nemzeti Könyvtár (Martin) és a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár együttesét is jelenti. A projekt az Internet hálózati infrastruktúráját használva, az Aleph könyvtár-automatizálási rendszerrel tervezi a könyvtári és tájékoztató szolgáltatások, a bibliográfiai adatbázisokhoz való hozzáférés és a könyvtárközi kölcsönzési rendszer javítását, kooperatív online katalogizálás révén a többesrekordok csökkentését, továbbá a gyarapítás és több más tevékenység koordinálását elősegítő adatbázis létrehozását. Fokozatosan ehhez a rendszerhez csatlakozna minden könyvtár.

A bibliográfiai ellenőrzés feltételei és perspektívái

Az UBCIM program változatlanul a nemzeti bibliográfiákon alapul az alábbiak szerint.

Kurrens nemzeti bibliográfia

A szlovák függetlenség idején (1939-1945) a nemzeti bibliográfia Pozsonyban és Martinban készült. A pozsonyi egyetem könyvtárában a háború után kezdték meg a rendszeres munkát, melynek során elkészült az 1939-41 és 1942-45 évek, majd 1954-ig minden egyes év szlovák könyvtermésének regisztrációja. A martini nemzeti könyvtár és az 1941-ben megalakult bibliográfiai egyesület 1944-től 1954-ig jelentette meg a szlovák nemzeti bibliográfiai füzeteket, nem csak a könyvtermést, hanem a folyóiratcikkek válogatott anyagát is regisztrálva. 1954-től a Matica Slovenskán belül létrejött a nemzeti bibliográfiai intézet, mely folytatta a nemzeti bibliográfia kiadását. 1969-1993 között ez a csehszlovák bibliográfia részét képezte, és a kötelempéldányok alapján a Szlovákiában publikált dokumentumokat regisztrálta. A kurrens szlovák nemzeti bibliográfia 1976 óta van gépesítve, adatbázisa több mint 700 000 géppel olvasható rekordot tartalmaz. Kiadványstruktúrája a következő: könyvek (évi 13 szám), időszaki kiadványok (5 évenként kumulálva), térképek (5 évenként), disszertációk, speciális dokumentumok, cég-irodalom, grafikai dokumentumok, zeneművek (valamennyi évente), hivatalos kiadványok, av-dokumentumok (mindkettő két évenként). 1976-1991-ig saját MIPS szoftvert, 1991-1995-ig a CDS/ISIS rendszert használták, 1995 óta alkalmazzák az Alephet. Jelenleg folyik az ISIS rekordok UNIMARC- és ISBD-konform átalakítása az Aleph rendszer számára. A konverzió befejeztével a szlovák nemzeti bibliográfia teljes anyaga hozzáférhető lesz CD-ROM-on.

Retrospektív nemzeti bibliográfia

Az egyetemes bibliográfiai számbavétel a kurrens nemzeti bibliográfiákra támaszkodik, a retrospektív bibliografizálás az egyes országok olyan saját problémája, amelynek szüksége lenne nemzetközi koordinációra. A '90-es évek elején több fejlett ország indított el retrospektív katalógus-konverziós programokat, az ősnymtatványok és a régi könyvek európai adatbázisának

létrehozása érdekében. Ezek a programok koncepcionális, módszertani és technológiai inspirációt adhatnak további nemzeti retrospektív bibliográfiai programoknak. Szlovákiában az intézményesített, rendszeres retrospektív bibliográfiai tevékenység 1956 után indult meg, jelenleg e munka, és az e téren folyó vizsgálódások gazdaja a Szlovák Nemzeti Könyvtár, mint nemzeti bibliográfiai intézmény.

A bibliográfiai számbavételre váró mennyiség

Ezek a módszertani, szervezési és pénzügyi szempontból egyaránt fontos adatok a következők: 1994-ben a nemzeti könyvtár és a tudományos könyvtárak (12 könyvtár) állománya 43 478 vásárolt és 292 492 egyéb könyvtári egységgel, a közkönyvtáraké (2738 könyvtár) 450 069, illetve 126 685 egységgel gyarapodott, az időszaki kiadványcímek száma 14 283, illetve 11 293 (e számok nem tartalmazzák a felsőoktatási, az iskolai és a szakkönyvtárak adatait). A szlovák könyvtárakban 1833 feldolgozott (és publikált) ősnymtatvány, 26 809 feldolgozott 16. századi nyomtatvány (25% publikált), a 17-19. századi kiadványok becsült száma 100 000, egy részük feldolgozott. A nyomtatott katalógusok, bibliográfiák, cédula-indexek és ideiglenes listák mintegy 120 000 leírást tartalmaznak, azonban nem tudni, hogy ezek milyen hányada a többszöri feldolgozás eredménye. 1995-ig régi nyomtatványokról egyetlen géppel olvasható rekord sem készült Szlovákiában.

Az országos könyvtári és információs rendszer integrációs eszközei

---

A tervek szerint az ISBD ajánlásai és az UNIMARC formátum alapján álló integrációs eszközökre van szükség. Bár a korábban alkalmazott IKIS csereformátum ugyanazt az ISO 2709 szabványt követte, mint amelyen a MARC formátumok is alapulnak, mégsem kompatibilis az UNIMARC formátummal. 1995 óta a CDS/ISIS formátumát az UNIMARC váltotta fel a nemzeti bibliográfiai feldolgozásban, így szükség lesz a ko-